

ਪੁਸਤਕ ਦਰਸ਼ਨ

ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੀ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ “ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ” ਵਿਚ ਕਲਮੀ ਚਿਤਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਕਲਮੀ ਚਿਤਰ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1967-68 ਵਿਚ ਕੀਨੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣੇ ਆਰੰਭੇ ਜੁ ਸੰਨ 1969 ਵਿਚ ਛਪੇ। “ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ” ਕਲਮੀ ਚਿਤਰ ਸੰਨ 1969 ਤੋਂ 1978 ਤਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਅਜਾਇਬ ਕਮਲ, ਜਗਤਾਰ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਤੇ 2013 ਵਿਚ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ, ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ, ਡਾ. ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ, ਅਜੀਤ ਕੌਰ, ਗੁਰੂਮੇਲ, ਡਾ ਸੁਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੇਅਰ, ਮਨਜੀਤ ਟਿਵਾਣਾ, ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ “ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ” (ਸਵੈ-ਚਿਤਰ) ਆਦਿ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਲੇਖ ਹਨ। ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਪਹਿਲਾ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਆਰਟਸ ਕੌਂਸਲ ਨੇ 1980 ਵਿਚ “ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ” ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਈ ਕਵੀਆਂ/ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਚਿਤਰ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ।

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ, ਵੇਖੋ:

‘ਕੱਚ’ ਤੇ ‘ਸੱਚ’ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ,
ਨਾ ਉਹ ‘ਕੱਚ’ ਹੀ ਪਾ ਸਕਿਆ ਨਾ ‘ਸੱਚ’।

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਚਿਤਰ ਉਸਨੇ ਇੰਜ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਸਾਹਿਤ, ਉਸਦੀ ਕੁਦਰਤ,
ਆਪ ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਸੀ!!!

ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਲਈ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

“ਕਾਲੇ ਅੰਬ” ਚੂਪਦਾ, ਚੂਪਦਾ,
“ਕੌਡੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੱਪ” ਬਣ ਕੇ,
ਉਹ “ਨੰਗੀ ਧੁੱਪ”: ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਾ!

ਡਾ. ਐਮ.ਐਸ. ਰੰਧਾਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ:

ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ
ਤੇ ਕਲਾ ਦਾ ਸ਼ੈਦਾਈ ਸੀ।
'ਵਿਰਕ', 'ਸੇਖੋਂ', 'ਗੁਲਜ਼ਾਰ' ਤੇ 'ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ',
ਉਸਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਨਹਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਇਉਂ “ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ” ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ
ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਥਾਂ ਪੁਰ ਥਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ।

ਪੁਸਤਕ : ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ
ਲੇਖਕ : ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ
ਪੰਨੇ : 216 ਮੁੱਲ : 350 ਰੁਪਏ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਦਿੱਲੀ

-ਡਾ ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

“ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ”(ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਭਾਰਤ),
ਅਗਸਤ 3, 2014

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ : ਬ੍ਰਹਮੰਡਕ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲਾ ਕਵੀ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ

ਮਾਰਚ, 1937 ਨੂੰ ਸਿਆਲਕੋਟ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਜਨਮਿਆਂ ਲੇਖਕ
ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡਕ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲਾ ਕਵੀ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ
ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆਮ ਪਾਠਕ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਸੋਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ
ਜਾਣਨ, ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਇਕ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਜੁ ਉਸ ਨੂੰ
ਠੀਕ ਜਾਪੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿਕ ਚਿਤਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ
ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਤਨਾਮ ਢਾਅ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਦਾ
ਸਵੈ-ਚਿਤਰ ਵੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ
ਵਿਰਕ, ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦੇ ਕਲਮੀਂ ਚਿਤਰ
1969-1978 ਦੌਰਾਨ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ 2013 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ,
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ, ਡਾ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਸਿਰਜਣਾ', ਮਨਜੀਤ ਟਿਵਾਣਾ,
ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਕਸ' ਆਦਿ ਦੇ ਚਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ
ਕਲਮੀਂ ਚਿਤਰ ਰਵੀ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਸੀਮਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹਨ।

ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਵਿਚ, ਰਵੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਉਤਰ ਵਿਚੋਂ, ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ
ਕੁਝ ਲਾਈਨਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ, ਸੰਜੀਦਾ ਪਾਠਕ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ:

“ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਹਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ ‘ਤੇ
ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਜੋ ਲੋਕ-ਪੱਧਰ ‘ਤੇ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ
, ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਦੂਜਾ, ਸਟੇਜੀ ਸ਼ਾਇਰੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ, ਜਿਹੜੀ ਪਰਫੋਰਮ ਕਰਨ
ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਬੌਧਕ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ
ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ , ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ

ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ(ਕਵੀ) ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਉਸੇ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਪਰਫੋਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਇਹ ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਧੇਰੇ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੌਧਕ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

ਇਸ ਬੌਧਕ ਕਵੀ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਿਣ, ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ, ਸਰੋਤਾ ਉਸ ਦੇ ਬੌਧਕ ਪਧਰ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਹੋਵੇ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੈਂਕੜੇ ਨੂੰ ਅਪੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਣਖੱਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈ ਵੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੋਰ ਵਾਜਬ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ : ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ (ਕਲਮੀਂ ਚਿਤਰ: 1969 - 2013)

ਲੇਖਕ : ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ

ਮੁੱਲ : 350 ਰੁਪਏ, ਪੰਨੇ : 216,

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਦਿੱਲੀ, ਭਾਰਤ

-ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

“ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਗਰਣ”,

ਜਲੰਧਰ, ਭਾਰਤ - 25 ਮਈ, 2014

ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ : ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਉਸਦੀਆਂ ਦਰਜਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਦੋ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਚੂੰਕਿ ਰਵੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਕਵੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿੱਕਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਦਿੱਕਤ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹੈ।

“ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੁਪਹਿਰ” ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਵਿਚ ‘ਨੌਜਵਾਨ ਕਵੀ’ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ’, ‘ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇਵ’, ‘ਸਿੱਧਾ’, ‘ਪੁੱਠਾ’, ‘ਬੱਚਾ’, ‘ਔਰਤ’ ਤੇ ‘ਆਤੰਕਵਾਦੀ’ ਪਾਤਰ ਘੜੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਇਆਂ ‘ਨਟ’, ‘ਨਟੀ’ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਪੇਸ਼ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਪਿੱਠਵਰਤੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵੀ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਵਿਚ ‘ਭਗਵਾਨ’ ਵਰਗੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵੀ ਹਨ, ‘ਸ਼ੈਤਾਨ’ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਦੇ ਪਾਤਰ ਵੀ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਲੋਕ ਵੀ। ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਾਕਮਾਲ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਨਾਟਕ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਸਟਾਈਲ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਤਰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ: ‘ਰੋਸ਼ਨੀ’, ‘ਦੀਪਕ’, ਆਵਾਜ਼ 1 ਤੇ 2’। ਦਰਅਸਲ ਪਹਿਲੇ ਨਾਟਕ ਦੀ ਨਿਸ਼ਬਤ ਇਹ ਇਕ-ਆਕਾਰੀ ਨਾਟਕ ਹੈ। ਇਕਾਂਗੀ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਕੜਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕਾਂਗੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

‘ਰੋਸ਼ਨੀ’ ਬੋਲਦੀ ਹੈ :

“ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕੈਸੀਆਂ ਸਨ ?”

ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਇਵਜ਼ ‘ਦੀਪਕ’ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

“ਜਦੋਂ ਤੋੜ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਤਨ, ਮਨ ਟੁੱਟਦਾ, ਭੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਸੇ

ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ‘ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ, ਰੋਜ਼ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ।“

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਟੁੱਟ, ਭੱਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੌਧਕ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ। ‘ਰੋਸ਼ਨੀ’, ‘ਦੀਪਕ’ ਤੇ ‘ਅਵਾਜ਼ਾਂ’ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਪਾਠਕ, ਦਰਸ਼ਕ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਹੀ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੁ ਉਸਦੇ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਦਾ ਹਾਸਿਲ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ : ਦੋ ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੰਗਮੰਚ

ਲੇਖਕ : ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ

ਪੰਨੇ : 190 ਮੁੱਲ : 300 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਦਿੱਲੀ, ਭਾਰਤ

-ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

“ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਗਰਣ”,

ਜਲੰਧਰ, ਭਾਰਤ - 25 ਮਈ, 2014

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਕਲਮ ਅਜ਼ਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਨੂੰ ਵੀ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਦੋਵੇਂ ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਘਰ ਰਹੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ।

“ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੁਪਹਿਰ” ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੁਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮੱਸਿਆ ਦਾ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਾਂਗ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਜੀਅ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਲਾਸ਼ ਬਣਕੇ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਿਰਝਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਠੇਡੇ, ਠੋਹਕਰਾਂ, ਭਟਕਣ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੈ। ਸੂਝ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਬੋਧ ਰਾਤ ਵਿਚ ਵਟ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਔਰਤ’, ‘ਨੌਜਵਾਨ ਕੁੜੀ’, ‘ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡਾ’, ‘ਸਿੱਧਾ’, ‘ਪੁੱਠਾ’, ‘ਸੂਤਰਧਾਰ’, ‘ਨਟ’, ‘ਨਟੀ’ ਆਦਿ ਪਾਤਰਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਰੋਚਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਸੋਚ-ਵਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਕੇ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰੇ।

ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ (“ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਯਥਾਰਥ”) ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ:

“ਚੰਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਜੋਗੀ ਤਾਂ ਬਣਾ ਲਈਏ।“

‘ਦੀਪਕ’, ‘ਰੋਸ਼ਨੀ’ ਅਤੇ ‘ਦੋ ਆਵਾਜ਼ਾਂ’ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ

ਆਪਸੀ ਸੰਵਾਦ, ਚੁਸਤ-ਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਭਰਪੂਰ ਹਨ।

ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ, ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਰੰਗਮੰਚ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਅਖਬਾਰਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ, ਵੱਖ, ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਟਿਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ : ਦੋ ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੰਗਮੰਚ
ਲੇਖਕ : ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ
ਪੰਨੇ : 190 ਮੁੱਲ : 300 ਰੁਪਏ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਦਿੱਲੀ

-ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ

(ਸੰਪਰਕ: 98142 09732)

“ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ”,
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਭਾਰਤ - 29 ਜੂਨ, 2014

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਸੰਸਾਰ: ਸੰਵੇਦਨਾ ਤੇ ਸੁਹਜ-ਸੰਚਾਰ

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾਂ ਮੁੱਲਵਾਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਮੋੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਨੀਂ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮਾਨਤਾ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯਤਾ, ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸਥਾਪਤੀ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ 'ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਪੱਧਰ ਦੇ ਚਾਰ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਐਮ. ਫਿਲ. ਪੱਧਰ ਦੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਪੀ.ਐਚ. ਡੀ. ਪੱਧਰ ਦੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮੇਟਦੀ ਹੋਈ ਡਾ: ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ ਦੀ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਲੀ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾਂ ਨੂੰ, ਪਰਤ ਦਰ ਪਰਤ ਉਘੇੜ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਕਰਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਲੀ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਆਉਂਦੀ ਗਈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਰਾਈ ਪਰਿਪੇਖ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਖੋਜ-ਸਿੱਟੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦੀ-ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇੰਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਦੇ ਹੋਰ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ੀਲ ਕਾਵਿ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਵਬੋਧ ਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣਾਇਆ।

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਗਤ ਸਰੂਪ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਚੁਨੌਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ-ਸੰਵੇਦਨਾਂ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਸੁਹਜ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਖਾਸੇ ਨਾਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਟੁੱਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਜਿਹੀ ਕੰਪਿਊਟਰੀ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਨਿਜੀ ਨਫੇ - ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਡਾਟੇ ਹੀ ਫੀਡ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਚੌਥਾ ਭਾਗ ਇਕ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕਕਾਰ ਵਜੋਂ ਬਣੀ ਉਸਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਰੰਗ ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਰੰਗਮੰਚੀ ਜੁਗਤਾਂ ਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ, ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰੀ ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਿਚ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨਮਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਭਾਗ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਸਮੇਤ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ-ਕਰਤਾ ਨੇ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੀਆਂ 52 ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਦੇਣ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮੇਟਣ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਨੌਤੀ ਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਨਿਸਚੈ ਹੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਰਚਿਤ ਸਾਹਿਤ ‘ਤੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਨਵੇਂ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਹੇਗੀ।

ਖੋਜ-ਕਰਤਾ- ਡਾ: ਕਿਰਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਪੰਨੇ : 224 ਮੁੱਲ : 350 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ , ਦਿੱਲੀ, ਭਾਰਤ

-ਨਿਰੰਜਣ ਬੋਹਾ

ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਭਾਰਤ)-ਜੂਨ 29, 2014

ਅਤੇ “ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰ” (www.punjabiakhbar.com)-

ਜੁਲਾਈ 18, 2014

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ

ਲੇਖਿਕਾ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਜੁ ਕਿਤਾਬੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਖੋਜਾਰਥੀ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਕਵੀਆਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ‘ਤੇ ਖੋਜ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਖੋਜੀ ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਤਾਅ-ਉਮਰ ਖੋਜ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰੱਖਣ, ਬਲਕਿ ਦਿਲੋਂ ਜਾਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣ।

ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੇਦੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ “ਆਦਿਕਾ” ਤੇ “ਸਵਾਗਤੀ ਸ਼ਬਦ” ਉਪ੍ਰੰਤ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਰਵੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕਾਂ ‘ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ-ਸਰਵੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਤਿੰਨ ਥਾਂ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

“ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ” ਵਿਚ ਖੋਜਕਾਰਾ ਨੇ ਕਾਵਿ ਦੇ ਨਾਟ-ਤੱਤ, ਕਥਾਨਕ, ਤਕਨੀਕ, ਪਾਤਰ-ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ੈਲੀ, ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਮੱਤ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਦੇ ਸ਼ਿਲਪ ਪੱਖੋਂ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਟਕੀ ਸੰਵਾਦ, ਭਾਸ਼ਾ, ਬਿੰਬ, ਪ੍ਰਤੀਕ, ਚਿੰਨ੍ਹ, ਅਲੰਕਾਰ, ਛੰਦ, ਵਾਕ-ਰਚਨਾ ਤੇ ਕਾਵਿਕ ਲੈਅ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।”

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦਰਜਨ ਕੁ ਨਾਟ-ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਖਿਕਾ ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ ਉਸਦੇ ਕਾਵਿ-ਗੀਤ-ਨਾਟ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਟੁਕੜੀ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਦਾ ਮਤ, ਫੈਸਲਾ ਸਾਡੇ ਸਨਮੁੱਖ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਚੋੜ ਇਹ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਬੇਦੀ ਨੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕਰੀਬ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ, ਵਾਚਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਉਸਦੀ ਲਗਨ, ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸਿਰੜ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡ-ਆਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਸਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਸਕੀ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ : ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ
'ਥੀਮ-ਵਿਗਿਆਨਕ' ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਲੇਖਕ : ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੇਦੀ

ਪੰਨੇ : 263 ਮੁੱਲ : 400 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਦਿੱਲੀ, ਭਾਰਤ

-ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

“ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਗਰਣ”(ਜਲੰਧਰ, ਭਾਰਤ) -

25 ਮਈ, 2014